

№ 44 (253)
Лістапад 2008 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- **Рэгіён: імёны
Слуцкай зямлі –** стар. 3
- **Род: Дыбоўскія
і іх маёнткі –** стар. 3 і 6
- **Помнае: праўда
Сцяпана Паўловіча –** стар. 5

Наша віншаванне

Сябры грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры», рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» сардэчна віншуюць Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Беларусь, старшыню Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКО Уладзіміра Рыгоравіча ШЧАСНАГА з 60-годдзем з дня нараджэння.

Шчыра ўдзячныя паважанаму Уладзіміру Рыгоравічу за плённае супрацоўніцтва з Беларускім фондам культуры, за магутныя ўсілкі на вяртанні нацыянальных каштоўнасцяў на Радзіму, за карпатлівую і дзейсную працу па аднаўленні і ўзвышэнні да ўзроўню сусветнай вартасці ансамбляў Міра і Нясвіжа.

Моцнага здароўя Вам, шановны Уладзімір Рыгоравіч, плёну і сямейнага дабрабыту, новых поспехаў у літаратурнай працы, дзяржаўнай і грамадскай дзейнасці!

Уладзімір ГІЛЕП

Пятая міжнародная

12 лістапада 2008 года ў Мінску на базе Беларускага інстытута правазнаўства адбылася пятая міжнародная навуковая канферэнцыя «Знакамітыя мінчане XIX–XX стст. – дзеячы мастацтва». Яе ладзілі Польскі Інстытут у Мінску, Інстытут правазнаўства і Вроцлаўскі ўніверсітэт. У канферэнцыі прымалі ўдзел беларускія і польскія навукоўцы Здзіслаў Вініцкі, Адам Мальдзіс, Мацей Мрож, Іван Сацукевіч, Святлена Немагай, Вольга Дадзіёмава, Валеры Пазнякоў, Эла Калкоўская, Збігнеў Ядрахоўскі, Уладзімір Дзянісаў, Алена Бохан, Зінаіда Антановіч, Разалія Александровіч ды іншыя.

Адкрыў мерапрыемства кіраўнік Польскага Інстытута ў Мінску Пётр Каза-

кевіч. Канферэнцыя сталася вельмі цікавая. Найбольш уразіў даклад Адама Мальдзіса, прысвечаны постаці Мельхіёра Ваньковіча. Таксама было цікава паслухаць кандыдата мастацтвазнаўства Алену Бохан. Яна распавядала пра Уладзіслава Стрэмінскага (1893–1952).

Уладзімір Дзянісаў прысвяціў сваё выступленне асобам Эмерыка і Багуслава Адамовічаў, якія жылі ў XIX ст. на вуліцы Шырокай у Мінску.

Матэрыялы навуковага дыспуту Польскі Інстытут мае намер выдаць зборнікам. Трэба падзякаваць арганізацыям і ўстановам, якія наладзілі гэта карыснае і цікавае мерапрыемства.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ

Стары Шклоў

Шклоўскія краязнаўчыя чытанні

Нядаўна ў Шклове ў мясцовым гісторыка-краязнаўчым музеі прайшла навукова-краязнаўчая канферэнцыя «Шклоўскі раён: шлях праз стагоддзі», прысвечаная 490-годдзю горада.

Адкрыла навукова-краязнаўчую канферэнцыю і сардэчна вітала яе ўдзельнікаў старшы навуковы супрацоўнік Шклоўскага гісторыка-краязнаўчага музея Ірына Гапеева.

З цікавымі паведамленнямі, у якіх прыводзіліся новыя, невядомыя дагэтуль факты, выступілі студэнт-пяцікурснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Аркадзя Куляшова Ігар Марчанка, дацэнт гэтай навучальнай установы, кандыдат гістарычных навук Аляксей Агееў, дацэнт Ма-

гілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта харчавання, кандыдат гістарычных навук Аляксей Косцераў, сябры грамадскай ініцыятывы «Асацыяцыя краязнаўцаў малых мястэчак Магілёўшчыны» Леанід Бязручка (Ясень, Асіповіцкі раён), Аляксей Грудзіна (Шклоў), Міхась Дуктаў (Клімавічы), Міхась Карпечанка (Бялынічы), Васіль Цыркуноў (Галоўчын, Бялыніцкі раён), Таццяна Шастак (Эсьмоны, Бялыніцкі раён), Мікалай Шамро (Блажавічы, Чавускі раён), Міхась Шымукенус (Магілёў) і іншыя, а таксама настаўнікі шэрагу школ Шклоўшчыны.

Арганізатары навукова-краязнаўчай канферэнцыі «Шклоўскі раён: шлях праз стагоддзі»

паабяцалі, што матэрыялы яе будуць выдадзены асобным зборнікам.

Для ўдзельнікаў канферэнцыі былі арганізаваны змястоўныя экскурсіі па залах раённага гісторыка-краязнаўчага музея і музея гарадской сярэдняй школы, якая размяшчаецца ў ратушы.

Пасля адбылося пасяджэнне сяброў грамадскай ініцыятывы «Асацыяцыя краязнаўцаў малых мястэчак Магілёўшчыны», на якім было вырашана чарговыя чытанні, якія адбудуцца ўвосень наступнага года, правесці ў Бялынічах – у мястэчку, дзе ў 2005 годзе і была створана асацыяцыя.

Аляксей ГРУДЗІНА, сябра грамадскай ініцыятывы «Асацыяцыя краязнаўцаў малых мястэчак Магілёўшчыны»

Ідзе падпіска на «Краязнаўчую газету» на 2009 год.

Застанемся разам!

Хто вывучае гісторыю свайго Краю
хто дае пра захаванне гісторыка-культурнай спадчыны
хто дае каму недабытая будучыня Беларусі

На тым тыдні...

● **19 лістапада** ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі адкрылася **выстава працаў Рэнаты Боэро**, яркай прадстаўніцы сучаснага мастацтва. Італьянская мастачка ў сваіх творах злучае старыя тэхнікі з новымі формамі мастацкага выяўлення.

● **22 лістапада** ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў тэатр-студыі Я. Міровіча прайшла **вечарына польскай і беларускай паэзіі «Рэканструкцыя паэта»**, прысвечаная святкаванню года Збігнева Гэрбэрта.

● У штаб-кватэры ААН у Нью-Йорку ўрачыста адкрыта **фотавыстава «Беларусь: промні святла»**. У цырымоніі ўзялі ўдзел кіраўнікі дыпламатычных місій дзяржаў-членаў ААН, прадстаўнікі сакратарыята Арганізацыі, амерыканскай грамадскасці і беларускай дыяспары. Прапанавана больш за трыццаць працаў амерыканскага фотамайстра Джона Кунстадцера, якія той зрабіў падчас шматлікіх вандровак па Беларусі. Галоўны аб'ект увагі ягоных чорна-белых мастацкіх працаў – простыя беларусы. Аўтар вялікую ўвагу надае асэнсаванню і адлюстраванню глыбокіх каранёў і сілы спрадвечнай беларускай народнай культуры і традыцый.

Да таго, як прафесійна заняцца мастацкай фатаграфіяй, Дж. Кунстадцера быў высокапастаўленым амерыканскім дыпламатам. У паслужным дыпламатычным спісе – і праца ў 2000–2001 гадах намеснікам амбасадара ЗША ў Беларусі. Ягоныя працы ўжо экспанаваліся ў залах Мінска, Гродна і Паставаў, а ў сябе на радзіме фотацыкл, прысвечаны Беларусі, выстаўляе ўпершыню.

● У вялікай зале нарвскага Дома культуры «Ругодв» (Эстонія) прайшоў **Трэці міжнародны фест «Спяваюць беларусы Прыбалтыкі»**. Яго арганізавала мясцовае таварыства беларусаў «Сябры» пры садзеянні беларускага генконсульства. Выступілі ансамбль беларускай песні «Сузор'е» Цэнтра нацыянальных культур г. Вісагінас (Літва), вакальная група «Лянок» з г. Талін і ансамбль «Сябры» з г. Нарвы. Удзельнікі фесту ўзнагароджаныя дыпламамі генеральнага консульства і кіраўніцтва горада Нарвы, а таксама сувенірамі аргкамітэта.

Беларуская дыяспара правяла і яшчэ адно мерапрыемства: чацвёрты раз на традыцыйныя «Сустрэчы» беларускае культурна-асветнае таварыства «Крыніца» з горада Сілламяэ запрасіла да сябе сяброў з беларускіх суполок «БЭЗ» г. Маарду.

● У касцёле святых Сымона і Алены адкрыта **фотавыстава, прысвечаная 75-годдзю Галадзямору ва Украіне 1932–1933 гадоў**. У экспазіцыі, арганізаванай Амбасадай Украіны ў Бе-

ларусі, прадстаўлены 33 стэнды з матэрыяламі пра гісторыю і наступствы масавага голаду, абстаўленні ўкраінцаў да мінулага і прызнанні Галадзямору міжнароднай супольнасцю як трагедыі ўкраінскага народа, што забрала мільёны жыццяў.

22 лістапада перад цырымоніяй адкрыцця вакол храма быў здзейснены хросны ход, удзельнікі якога перад уваходам у святыню выклалі крыж з запаленых лампадак і ўшанавалі хвілінай маўчання памяць ахвяраў масавага голаду ва Украіне, Казахстане і паўднёвых рэгіёнах Расіі.

● **23 лістапада** на могілках в. Студзёнка ў Барысаўскім раёне адбылася **жалобная цырымонія ў памяць аб пахаваных тут салдатах войска Напалеона**. У ёй бралі ўдзел вайскоўцы абедзвюх краін, прадстаўнікі дыпламатычнага корпуса, міжнародных арганізацый і мясцовыя жыхары. Амбасадар Францыі ў Беларусі Мірэй Мюссо спадзяецца, што ў XXI стагоддзі ў агульнаеўрапейскай памяці слова «Бярэзіна» будзе знакам прымянення і сяброўства. Яна нагадала, што з паўмільёна салдатаў напалеонаўскага войска дадому вярнуліся 50 тысяч. Пераправа цераз Бярэзіну стала «агульным крывавым мінулым, пра якое нельга забывацца».

У беларускіх кнігарнях павінен з'явіцца раман французскага пісьменніка Патрыка Рамбо «Ішоў снег» аб вайне 1812 года. А ў 2012 годзе ў Барысаўскім раёне з дапамогай беларускіх і французскіх гісторыкаў, а таксама Міністэрства абароны Беларусі, плануецца адкрыць культурна-гістарычны цэнтр.

У рамках мерапрыемстваў да 196-х угодкаў пераправы войска Напалеона Амбасада Францыі таксама арганізуе Дні кіно. 28 і 30 лістапада ў кінатэатрах «Цэнтральны» Мінска і «Кастрычнік» Барысава запланаваныя дэманстрацыя фільмаў «Напалеон» Іва Сімано і «Спадар Н» Антуана дэ Кона на французскай і рускай мовах.

Светлай памяці

Пра Алега Антонавіча Лойку

Сумна-журботная вестка прагучала са Слоніма: на 78-м годзе не стала яго ўраджэнца Алега Антонавіча Лойкі, які, цяжкахворы, апошні час пакінуў сталіцу і жыў на радзіме, спадзеючыся і на яе лекі.

Алег Антонавіч пабачыў свет у 1931 годзе ў сям'і фельчара і хатняй гаспадыні, змалку захапіўся граматай і чытаннем, навучаючыся ў польска- і рускамоўных школах ва ўмовах Заходняй Беларусі і далучэння яе да БССР, а ў 1953-м скончыў філфак БДУ. Паколькі яшчэ студэнтам праявіў значныя навукова-даследчыя здольнасці, то яго запрасілі ў аспірантуру і з 1956 года ён пачаў працаваць там на кафедры беларускай літаратуры, стаў кандыдатам і доктарам філалагічных навук, членам-карэспандэнтам АН Беларусі, быў загадчыкам кафедры і дэканам філфака, членам Рады СП Беларусі, Беларускага камітэта славістаў.

Алег Лойка пачаў сваю творчасць як паэт: у 1951 годзе надрукаваў першы верш у «ЛіМе», а ў 1959-м выдаў першую кнігу паэзіі. Увогуле ён – аўтар некалькіх дзесяткаў паэтычных зборнікаў, дзе захапляўся прыгажосцю слоўніцкіх мясцін, разважаў над нашай гісторыяй і сучаснасцю, сцвярджаў веру ў вялікія жыццядайныя сілы чалавека і асвецаў свае творы гуманізмам, народнай мараллю. Набытак яго ў літаратуразнаўстве мо набліжаны і да 1000 навуковых прац рознага накірунку, дзе даследаванні беларускай літаратуры XIX і XX стагоддзяў, складанне хрестаматый па ёй, рэцэнзіі. Ён стварыў раманы-эсэ пра Янку Купалу і Францыска Скарыну, якія ахвотна былі выданыя.

ў Маскве на рускай мове ў серыі «ЖЗЛ» – дарэчы, першыя раманы такога тыпу пра беларускіх творцаў (за твор-даследаванне пра Скарыну яму была прысуджана Дзяржаўная прэмія Беларусі імя Якуба Коласа за 1990 год). Напісаў шмат артыкулаў для беларускіх энцыклапедыяў пра з'явы беларускай літаратуры, культуры і яе слаўных дзеячаў, споўніў нямала перакладаў на беларускую мову з паэзіі розных народаў свету.

Выказваем шчырае спачуванне ў сувязі са смерцю выдатнага навукоўца і пісьменніка Алега Лойкі яго родным, блізкім, усім, хто шчыра дбаў і дбае пра развіццё, росквіт Беларусі ў беларускасці і ў сусветным сумежжы.

ГА «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета»

Засцеражомся ад пажараў

З пачатку года ў г. Мінску адбылося 596 пажараў, загінула 31 і траўмавана 79 чалавек. Асноўнымі месцамі гібелі і траўматызму людзей, як і раней, застаюцца кватэры і ўласныя дамы грамадзян.

Асноўныя прычыны, якія прыводзяць да пажараў з гібеллю і траўматызмам – неасцярожнае абыходжанне з агнём і курэнне ў нецвярозым стане. Каб папярэдзіць надзвычайныя здарэнні, з лістапада па снежань 2008 года ў г. Мінску праводзіцца месячнік пажарнай бяспекі.

Ягоная мэта – праверка і кантроль супрацьпажарнага стану ўласных домаўладанняў грамадзян, інтэрнатаў, гаражоў, паддашковых і падвальных памішканняў жылых дамоў і прывядзенне іх у належны супрацьпажарны стан. Раённыя аддзелы па надзвычайных сітуацыях праводзяць сумесныя рэйды з супрацоўнікамі ўпраўлення сацыяльнай абароны, РУУС, цэнтрам гігіены і эпідэміялогіі. Просім дапамагаць ім у высакароднай справе папярэджвання надзвычайных сітуацый.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС

Снежань

4. **Увядзенне.** Водзяцца ваўкі. **Барбара.** «Барбара ноч урвала, а дзень надтачыла».
5. **Пракоп. Савы.** «Барбара мосціць, Сава цвікі войстрыць, а Мікола прыбівае».
6. **Матрыхваны.** Не пралі. **Мікола.**
7. **Кацярыны.** «Забрала край лета».
9. **Юр'е Зімовы.** Юра мосціць. **Ганны.**
13. **Андросы, Андрэйкі.** Варажылі.
14. **Навум.** Наставіць на вум.
17. **Варвары.** «Мікола і Варвара ноч урвалі».
18. **Савы, Міколін бацька.** «Сава мосце, а Мікола гвоздзе».
19. **Мікола Зімовы.** «Без Міколы не бывае ні зіма, ні лета». «Мікола марозам гвоздзіць».
22. **Ганны.** «Ганкі – сядайце на санкі».
24. **Посная куцця.** Пачатак Каляд (да 6 студзеня).
25. **Спірыдон Сонцаварот.** Божае Нараджэнне.
26. **Сцяпан.** «Кожны сабе пан».
31. **Марк.** Багатая куцця. Сільвестр.

Складальнік Алесь ЛОЗКА

У народным календары на 2008 (высакосны) год прадстаўлены асноўныя святы і прысвяткі з магчымымі кароткімі тлумачэннямі, прыкметамі і г.д. Дні, якія адзначаюць беларусы-каталікі, выдзелены курсівам. У праваслаўных яны замацаваны за старым, юліянскім, стылем, што мае 13 лішніх дзён. Зорачкай /*/ пазначаны святы «рухомай» царкоўнай пасхалі. У наступным, 2009, годзе Пасха (Вялікдзень) у каталікоў 12 красавіка, у праваслаўных – 19 красавіка, у 2010 (супадзенне) – 4 красавіка.

Папіска

Індывідуальная

Індэкс 63320

1 месяц	4550 руб.
3 месяцы	13650 руб.
6 месяцаў	27300 руб.

Ведамасная

Індэкс 633202

1 месяц	4725 руб.
3 месяцы	14175 руб.
6 месяцаў	28350 руб.

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

Ф.СП-1

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ КАРТКА

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200_ год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____ (паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____ (прозвішча, ініцыялы)

Сваякі Дыбоўскіх — уладальнікі маёнткаў на Койданаўшчыне: мінулае і сучаснасць

Дыбоўскія паходзілі з Наваградскага павета Мінскай губерні. Іх радавым маёнткам быў Адамарын, карысталіся гербам «Налуч». Род Дыбоўскіх вядомы з 1563 года, калі з'явіліся першыя звесткі пра яго заснавальніка — Себасьяна (Себасьяна).

У Койданаўскай воласці Мінскага павета сваякі Дыбоўскіх з Наваградчыны мелі некалькі маёнткаў і галоўным лічылі маёнтак Рудзіца. Тады ён уваходзіў у склад уладанняў Койданаўскага графства князёў Радзівілаў. У 1837 годзе ў маёнтку Рудзіца налічвалася 300 прыгонных сялян.

Паводле касцельных запісаў XIX стагоддзя паны Дыбоўскія хрысціліся ў Койданаўскім касцёле святой Ганны, які быў пабудаваны ў 1439 годзе, на 70 гадоў раней, чым у Мінску.

Тэрыторыя, якой валодалі Дыбоўскія, у сучасным адміністрацыйна-тэрытарыяльным падзеле прыраўнівалася да плошчы трох сельскіх Саветаў Дзяржынскага раёна: Бараўскі (цэнтр — вёска Баравое), Негарэльскі пасялковы Савет (цэнтр — гарадскі пасёлак Негарэлае), Негарэльскі сельскі Савет (цэнтр — пасёлак Энергетыкаў).

У канцы 1870-х гадоў маёнтак Рудзіца належаў Леопольду Фадзеевічу Дыбоўскаму, а пазней — Сабіне Леопольдаўне Яланскай (Еланскай) ці Дыбоўскай.

У маёнтку ў 1881 годзе быў пабудаваны бровар, які дзейнічаў 128 дзён у год, меўся 1 паравы млын, працавала 10 чалавек (5 мужчын, 5 жанчын), гадавая вытворчасць ацэньвалася ў 3500 рублёў.

У 1889 годзе на гэтым бровары перапрацавана 32 тысячы 760 пудоў бульбы і 2 тысячы 340 пудоў соладу на агульную суму 6 тысяч 318 рублёў. На бровары працавалі 5 рабочых, працоўны дзень іх доўжыўся 12 гадзін і зароб складаў 8 рублёў у месяц. Бровар працаваў з кастрычніка па май, спірт-сырэц здавалі ў мястэчка Станькава на бровар графа Эмерыка фон Гутэн-Чапскага для перапрацоўкі на ратыфікатары. Непасрэдна са станькаўскага бровара кожны месяц граф Чапскі адпраўляў 2–3 чыгуначныя цыстэрны спірту ў Рыгу, Варшаву, Санкт-Пецярбург і іншыя гарады.

Як сведчаць дакументы, у 1889 годзе ў Дыбоўскіх былі маёнткі: Пяняка — 306 дзесяцін зямлі, належаў Фабіяне Леапольдаўне Дыбоўскай; Рудзіца — 502 дзесяціны зямлі і фальварак Рэпішча — 20 дзесяцін зямлі — Івану Леапольдавічу Дыбоўскаму; Лучыцы — 588 дзесяцін зямлі і фальварак Бараўцы — 18 дзесяцін зямлі — Эміліі Леапольдаўне Дыбоўскай; Страчаны — 438 дзесяцін зямлі, належаў Сабіне Леапольдаўне Яланскай. Усе Дыбоўскія былі рымска-каталіцкага веравызнання.

Дыбоўскія на Койданаўшчыне валодалі яшчэ маёнткам Дуброўшчына — 302 дзесяціны зямлі і фальваркамі Масцішча і Паўлаўшчына.

(Заканчэнне на стар. 6)

З бібліятэкі «КТ»

«Слуцкі іменаслоў»

Так называецца зборнік, што нядаўна выйшаў у Слуцку. Яго аўтар — ураджэнец в. Паўстынь Слуцкага раёна, выпускнік Мар'інагорскага саўгаса-тэхнікума і былой Мінскай вышэйшай партыйнай школы Анатолий Жук, які ў розныя часы працаваў слесарам, механікам, намеснікам старшыні калгаса, у апарце Слуцкага гаркама КПБ, а з 1998 года галоўны рэдактар райгазеты «Слуцкі край». Актыўна выступае ў мясцовым і рэспубліканскім друку па пытаннях гісторыі, культуры і краязнаўства, аўтар даследчых зборнікаў «Храналогія слуцкай мінуўшчыны» (1996), «Слуцк, 1937-мы» (2006), «Вы ведаеце Случчыну?». І вось сёлета выдаў новае даследаванне «Слуцкі іменаслоў» (наклад 450 экз.). Як паведаміў нашай рэдакцыі, цяпер працуе адразу над некалькімі рукапісамі пра мінулае і сённяшняе роднага краю, пра набыткі яго землякоў у літаратуры і пра гісторыю адной з вёсак Случчыны.

Такім чынам, краянаўцы маюць кніжнае папаўненне ў сваіх бібліятэках па вывучэнні рэгіянальных радаводаў. А. Жук у першых раздзелах сваёй навукова-папулярнай працы спачатку падае звесткі, калі і дзе ўзнікала такая важная справа ў чалавецтва, як імя кожнага чалавека. Спачатку — у язычніцкім свеце, а пасля — у хрысціянскім. Старажытныя імёны, як пазней і прозвішчы, мелі не проста розовы, а неслі ў сабе самыя розныя акалічнасці — характар прыроды, роду носьбіта імені і яго самога, прафесійных заняткаў, мянушак і інш. Пазней, з хрысціянствам, мясцовыя імёны пачалі выцягвацца гучнымі імёнамі (Аляксандр, Анатолий, Барыс, Уладзімір, Казімір, Мікалай і г.д.) з іншых моў, а святары пачалі даваць неўмалятам імёны святых. Часамі — такія, што не толькі

чужым людзям, а нават бацькам іх было цяжка і вымавіць, і запамніць. Таму і былі ў побыце розныя Аляндаркі (паводле Ф. Багушэвіча) ці Акакіі (паводле М. Гогаля). Як вядома, на фармаванне імён і прозвішчаў уплывалі і дзяржаўныя сістэмы як пры царызме, так і пры савецкай уладзе, а ў апошняе паўстагоддзе — і мода на імёны вядомых людзей.

Як зазначае аўтар, гэтыя варункі не абмінулі і Слуцк, які, як і іншыя рэгіёны, асабліва не вызначыўся захаваннем старажытных традыцый і разнастайнасцю. Калі ў найбліжэйшым да нас свеце зафіксавана не менш 3000 магчымых імён, то, напрыклад, у Слуцку ў 1944 годзе для 141 хлопчыка было абрана 33 імені, для 153 дзяўчынак — 37. Праз больш чым паўстагоддзе, у 2007-м, для 310 хлопчыкаў — 57, а для 312 дзяўчынак — 59...

А. Жук, дарэчы, нагадвае выказанне вядомага пісьменніка і энцыклапедыста Янкі Скрыгана пра тое, што не трэба скарачаць імя да першай літары з кропкай, а даваць яго цалкам:

«Імя чалавеку даецца адразу ж пры яго нараджэнні і з малаком мацеры, як кажуць, прыймаецца істаю на ўсё жыццё. Яно заслугоўвае, каб яго шанавалі і лічылі на першым месцы, каб яго вымаўлялі, а не падменьвалі ініцыялам... Паглядзіце, як аўтарытэтная і ганарова гучаць Аляксандр Пушкін, Леў Талстой, Янка Купала, Якуб Колас. Ініцыял жа аб'яваваў, халодны, часамі ён нават не ведае, як завуць чалавека. Ім можна карыстацца толькі пасля таго, як напачатку ўжо ўпамнена поўнае імя». Прааналізаваныя назовы імён неўмалят, аўтар падлічыў, што ў 2007 годзе сярод іх былі імёны-лідэры: для хлопчыкаў — Арцём, Уладзімір, Даниіл, Аляксандр і Максім, а для дзяўчынак — Анастасія, Дар'я, Ульяна, Паліна, Ганна. Пры гэтым ён апісвае сэнсавае значэнне гэтых і іншых імёнаў у розных мовах, хто і калі з вядомых людзей называўся так на Случчыне і паза ёю. Чаму цяпер там такая кан'юктура, бацькоўская воля менавіта на такія імёны, таму ёсць некалькі тлумачэнняў (некаторыя з іх прыведзены ў кнізе), але, безумоўна, на гэта значна ўплывае страта гістарычнай і нацыянальнай памяці, чаго, скажам, не адбываецца ў Грузіі альбо ў нашай суседкі Літвы, бо там па імені грамадзяніна адразу вызначыш яго нацыянальную прыналежнасць. У нас мо адзінка на мільёны імя нашага слаўнага продка, аднаго з узмацняльнікаў ВКЛ і пераможцы крыжакоў пад Грунвальдам Вітаўта.

Цікава азнаёміцца са спісам імёнаў, што ўжываліся ў Слуцку з 1944-га па 2007-ты, з кароткім слоўнікам мужчынскіх і жаночых імёнаў на рускай і беларускай мовах з пазначэннем іх паходжання (мо варта было і даць свой рэкамендацыйны спіс, заснаваны на даўніх слуцкіх традыцыях). А заканчваецца даследаванне спісам выкарыстаных крыніц (усяго 34 адзінкі), дзе аўтар указаў і свае публікацыі на дадзеную тэму.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Чараўнік з краіны маленства

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры праходзіць выстава «Чараўнік з краіны маленства», прысвечаная 125-годдзю з дня нараджэння Янкі Маўра. Сапраўднае імя пісьменніка — Іван Міхайлавіч Фёдарав, які нарадзіўся 11 мая 1883 года ў горадзе Лібава.

На выставе прадстаўлены работы Івана Міхайлавіча, ёсць рукапісныя творы, аўтабіяграфія, апавяданне «Цётка Эмілія» і іншыя. Многа фотаздымкаў пісьменніка з жонкай, дзецьмі і ўнукамі, а таксама фотаздымак «На сустрэчы з чытачамі».

Вельмі цікавы экспанат выставы — скуруны партфелі, які Янка Маўр падараваў сам сабе ў 1946 г. з гэтакім жартоўным надпісам: «Паважанаму Я. Маўру на памяць аб яго 20-гадовай бескарыснай літаратурнай дзейнасці. І.М. Фёдарав».

Таксама прадстаўлена яго асобная папка пад назвай «Творы шкодныя (забракаваныя)» і самі гэтыя творы: «Антон (літаратурны партрэт)», «Шчасліўцы» і іншыя, якія былі забаронены да друку.

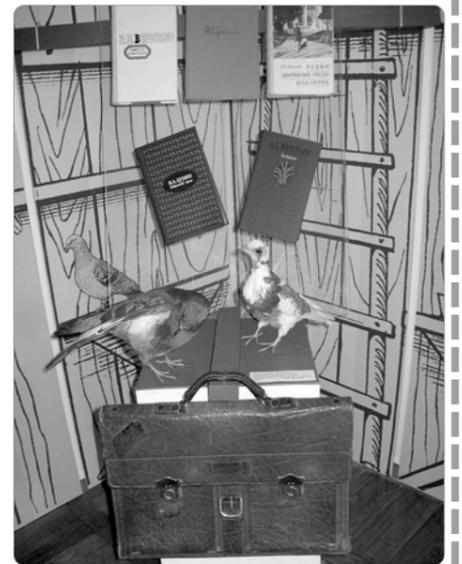
Янка Маўр быў эсперанцістам (гэта штучная міжнародная мова). Ён перапісваўся з эсперанцістамі з

розных краін свету: Аўстраліі, Даніі, Аргенціны, Нідэрландаў і інш. Яны пісалі пра сваё жыццё, давалі новыя сюжэты. Ну а сам Янка Маўр, быўшы настаўнікам у школе і выкладаўшы геаграфію, а таксама валодаючы вялікай фантазіяй, сачыняў на гэтыя сюжэты мастацкія творы. Такія, як «За трыдзевяць зямель» ці «Амок».

На выставе можна ўбачыць чучалы звяроў — дзіка, глухара і іншых, якіх бачылі палескія рабінзоны, аб якіх распавядаецца ў аднайменнай кнізе Янкі Маўра.

На выставе прадстаўлена яшчэ некалькі работ пісьменніка, адна з якіх — «Фантамабіль прафесара Цылякоўскага». Гэтую фантастычную аповесць Янка Маўр напісаў для сваіх унукаў. У ёй распавядаецца пра фантамабіль, які прызначаны для палётаў у космас. Аповесць была напісана яшчэ да сапраўдных палётаў, таму выгляд гэтай

машыны незвычайны. Такім, як і апісаны ў кнізе, яго зрабілі і таксама прадставілі на выставе — фантамабіль чырвонага колеру, увесь усыпаны зоркамі.

Гледзячы на гэты фантамабіль, хочацца сесці ў яго, каб адразу апынуцца ў краіне маленства.

Ілона КУПРЭЙЧЫК
Фота Уладзіміра
ПУЧЫНСКАГА

Сёлета, у верасні, мог бы святкаваць сваё 90-годдзе Фёдар Янкоўскі – вядомы ў Беларусі і ва ўсім славянскім свеце мовазнавец, які даследаваў фанетыку, арфаэпію, лексіку, лексікаграфію, граматыку беларускай народнай і літаратурнай мовы, яе гісторыю. «Беларускае літаратурнае вымаўленне», «Сучасная беларуская мова», «Гістарычная граматыка беларускай мовы», «Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы», «Дыялектны слоўнік» (тры выпускі) – гэтыя і іншыя навуковыя працы, што неаднаразова перавыдаваліся, прынеслі яму не толькі званне доктара філалагічных навук, але і вялікую рэпутацыю сярод славістаў.

Па народнаму глыбока і мудра засведчыўся ён у зборніках прозы і літаратурных мініячур «Абразкі», «І за гарою пакланюся», «Само слова гаворыць». Ён меў вялікі аўтарытэт не толькі як слынны навуковец, але і як цікавы чалавек-суразмоўца, як былы партызанскі разведчык.

Ніжэй змяшчаем расказ пра яго нашага аўтара, які асабіста ведаў Фёдара Янкоўскага.

Шэсць аўтографаў Фёдара Янкоўскага

Не помню дакладна, у 1960-м ці ў 1961 годзе, працаваў я на той час метадыстам Магілёўскай абласной бібліятэкі. Стрыечны брат, выкладчык беларускай мовы педагагічнага інстытута Мікалай Сяргеў сказаў мне: «Ты любіш прыказкі і прымаўкі. Напішы ў газету, што няма ў кнігарнях ніводнай кніжкі з беларускімі прыказкамі і прымаўкамі, а яны ж вельмі карысныя і патрэбныя людзям». І расказаў, што ў Мінску жыве і працуе яго добры прыяцель Фёдар Янкоўскі. Некалькі гадоў таму ён выдаў кніжку беларускіх прыказак і прымавак, але яе ўжо нідзе сёння не знойдзеш. Аўтар звяртаўся ў выдавецтва, каб зрабіць другое, дапоўненае выданне, але там адмовілі, казалі, што такое выданне не вельмі актуальнае.

Падтрымай яго, Віктар, – сказаў брат.

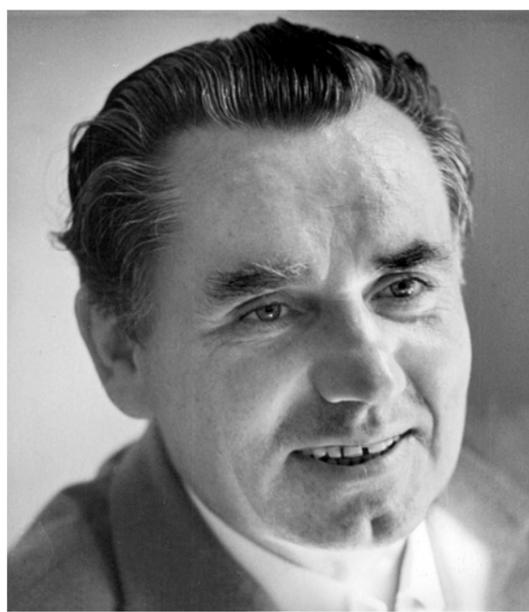
І я напісаў адпаведны ліст, здаецца, у «ЛіМ». Яго надрукавалі. На жаль, публікацыя ў мяне не захавалася. Праз нейкі час Мікалай Якаўлевіч перадаў мне ўдзячнасць пісьменніка і добрую вестку ад яго: другое, дапоўненае выданне ўключана ў план выдавецтва. А ў канцы студзеня 1962 года мяне напатакала радасць: паштальён прынёс бандэроль. На ёй зваротны адрас: Мінск-5, Чырвоная, 16-24, Фёдар

Міхайлавіч Янкоўскі. Зняў абгортку. На вокладцы кніжкі назва – «Пытанні культуры мовы». На тытульным аркушы зялёнымі чарніламі аўтограф: «Віктару Іванавічу Арцём'еву з падзякаю, з пашанаю. Ф. Янкоўскі. 14 студзеня 1962 года». Я, бібліятэкар, меў ужо некалькі кніг з аўтографамі (Аляксея Пысіна, Антанаса Венцлавы, Івана Шамякіна і інш.), але і гэты быў мне дарагі. Праз Сяргеева перадаў шчыры дзякуй Фёдару Міхайлавічу. Не скончыўся год, а я атрымаў і другую кніжку – «Беларускія прыказкі, прымаўкі, фразеалагізмы». На тытульным лісце зверху новы аўтограф. Абедзве гэтыя кніжкі ой як спатрэбіліся мне, бо часта выкарыстоўваў іх для допісаў у мясцовыя і рэспубліканскія газеты, для напісання бібліятэкарам вобласці рэкамендацый, абагульненняў вопыту іх працы.

У 1965 годзе паступіў вучыцца на завочнае аддзяленне бібліятэчнага факультэта Мінскага педагагічнага інстытута. На перапынку паміж лекцыямі падышоў да мяне незнаёмы, крыху за мяне старэйшы, з лагоднай усмешкай мужчына і загаварыў на чысцюткай беларускай мове. Калі ён назваўся, то я радасна ўсклікнуў:

– Дык я добра ведаю Вас! Вы мне дзве кніжкі з аўтографам падарылі!

І мы з таго дня, як я прыязджаў на сесію, час-

тавата сустракаліся, гутарылі. Гаворка была найбольш пра жыццё. Мне падабалася, што Фёдар Міхайлавіч – вучоны, прафесар, загадчык кафедры мовазнаўства, вядомы пісьменнік – падае мне руку, звяртаецца да мяне як даўні сябра, уважліва слухае, шчыры, адкрыты, просты і сціплы. Студэнты такіх любяць і паважаюць. Я па-добраму зайздросціў тым, хто слухаў яго лекцыі, хто ў яго вучыўся. Фёдар Міхайлавіч пытаўся пра знаёмых у Магілёве, цікавіўся, як мне працуецца.

У апошні год майго навучання Фёдар Міхайлавіч падарыў мне новую кніжку – «Беларуская фразеалогія. Фразеалагізмы, іх значэнне, ужыванне». На форзацы надпіс: «З пажаданнем усяго добрага Віктару Арцём'еву. Ф. Янкоўскі. Мінск. 20.6.1969.»

Пасля не бачыліся амаль дзесяць гадоў. У верасні 1978 года я паслаў Фёдару Міхайлавічу віншавальную паштоўку з нагоды яго 60-годдзя. Не-

ўзабаве атрымаў ад яго запрашэнне на юбілейнае пасяджэнне Савета філалагічнага факультэта педінстытута. У Мінск я не ездзіў. За некалькі тыдняў да новага, 1979 года, я паслаў Фёдару Міхайлавічу навагодняе віншаванне, пажадаў яму добрага здароўя і плёну ў творчасці, а ў канцы дадаў: «Я рады, што Вы ёсць!» Відаць, маё віншаванне запала ў сэрца пісьменніка, бо ў адказ ён напісаў: «Дарагі Віктар Арцём'ев! З Новым годам Вас, Ваших родных, блізкіх! Мне і сёння цёпла на душы – атрымаў Ваша слова віншавання, пажадання. Рады, што Вы ёсць. Рады, што не змяншаецца на Беларусі народ, хто не хлебам адзіным жыве чалавек. Будзьма! Шчыра. Ф. Янкоўскі».

А недзе праз месяц наведваўся я па розных справах у сталіцу і патэлефанаваў Фёдару Міхайлавічу. Ён з радасцю адгукнуўся, але з сумам адзначыў, што прастуджаны, і вечарам сустрэцца мы не можам. Але змо-

.....
Багата жыве яго вучняў, якія доўжаць яго асветніцкую справу, жывуць яго творы, яны і сёння служаць і яшчэ будуць служыць, каб родная мова гучала на ўсю моц у кожнай хаце і ва ўсім свеце
.....

жам заўтра ў інстытуце, куды ён прывязе новую кніжку. І мы сустрэліся, цёпла павіталіся. Шыя ў яго была абвязана шарсцяной хусткай.

– Моцна хвароба мяне прыхапіла, але ўжо праходзіць, – сказаў ён.

Пасля дастаў з партфеля кніжку «Абразкі» і сваім прыгожым каліграфічным почыркам падпісаў: «З пажаданнем здароўя і плёну ў працы на ніве роднай асветы Віктару Арцём'еву. Шчыра. Ф. Янкоўскі. 2.2.79 г.»

Упершыню мы вялі гаворку доўга, не меней гадзіны. І не

толькі пра жыццё, як было раней, але і пра мову і літаратуру. Узгадалі некаторых пісьменнікаў (я працаваў па сумяшчальніцтве карэспандэнтам-арганізатарам бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў). У мяне быў з сабою альбом пісьменніцкіх аўтографаў і я паказаў яго суразмоўцу. Фёдар Міхайлавіч зацікавіўся запісамі і даў згоду пакінуць свой аўтограф. На адну-дзве хвіліны задумаўся, а потым загадкава ўсміхнуўся і не спяшаючыся акуратна напісаў: «Хочаш мець сабе мудрых настаўнікаў і дарадчыкаў – напішы някепскую кніжку. І будучы вучыць... Ф. Янкоўскі. 2.2.79 г.» Я прачытаў. Мне тут не ўсё было ясна, але я змаўчаў. Ды Фёдар Міхайлавіч, тонкі псіхолаг, паглядзеўшы на мяне, патлумачыў:

– Аднаго разу ў «ленінцы» сустрэў Івана Мележа ў кепскім настроі. Ён паскардзіўся, што яго настырна павучаюць пісьменнікі, якія самі не напісалі нічога талковага. «Вось толькі што Я. сказаў мне, што каб я Ганну аддаў за муж за Васіля, то раман «Людзі на балоце» быў бы яшчэ лепшы...» Бачыш, напішы добрую кніжку, і пачнуць цябе вучыць...

Больш нам сустрэцца

.....
На перапынку паміж лекцыямі падышоў да мяне незнаёмы, крыху за мяне старэйшы, з лагоднай усмешкай мужчына і загаварыў на чысцюткай беларускай мове
.....

.....
З некалькіх соцень аўтографаў пісьменнікаў, якія ў мяне ёсць, гэтыя шэсць Фёдара Янкоўскага найдаражэйшыя і памятнаыя. Нярэдка бяру ў рукі зборнікі, зірну на бездакорны каліграфічны почырк аўтара – і перад вачыма паўстае велічная постаць пісьменніка, вучонага і блізкага мне чалавека.
.....

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

Сцяпан Паўловіч нарадзіўся 7 лістапада 1920 г. у в. Чарнічная Капыльскага раёна. Закончыў Мінскі заветэрынарны тэхнікум. Да вайны працаваў галоўным заатэхнікам у Пліскім раёне Вілейскай вобласці. У гады вайны ваяваў у партызанскім атрадзе імя Чапаева 28-й брыгады Чапаева. Удзельнічаў у партызанскім парадзе 1944 г. у Мінску. Працаваў заатэхнікам у Капыльскім раёне, затым у Цімкавіцкай МТС і ў Чырвонаслабадскім раёне. З 1959-га да 1981 г. быў галоўным заатэхнікам Упраўлення сельскай гаспадаркі Слуцкага райвыканкома. Цяпер на пенсіі. Жыве ў Слуцку. За актыўны ўдзел у партызанскім руху і старанную працу ўзнагароджаны шматлікімі дзяржаўнымі ордэнамі і медалямі СССР.

Навучанне ў тэхнікуме

Слова Сцяпану Мартынавічу: «Нарадзіўся я ў вёсцы Чарнічная. Некалі ў лесе каля нашай вёскі чарніц было шмат. Можна, таму продкі і выбралі месца для паселішча каля лесу. Вучыўся ў пачатковай школе, што была ў в. Бор. Сямігодку закончыў у в. Старыца, што за 10 км ад нашай вёскі. Зімой, калі былі завеі, станавіўся ў той вёсцы на кватэру.

У Мінскі ветэрынарны тэхнікум паступіў у 1936 г. Здаваў экзамены па матэматыцы, беларускай мове, фізіцы і геаграфіі за 7 класаў. Спачатку падаў дакументы на ветэрынарнае адзяленне, але пасля перадумаў, падаўся на заатэхнічнае.

Тэхнікум да 1935 г. быў яўрэйскі. Выкладалі тут пераважна яўрэі ўсе прадметы па яўрэйску і рыхтавалі кадры для сельскай гаспадаркі, некаторыя ехалі ў Яўрэйскую аўтаномную вобласць, якая была ўтворана на Далёкім Усходзе. Гаварылі, што на адкрыццё гэтага тэхнікума дала грошы яўрэйская арганізацыя з Амерыкі. Калі вучыўся ў тэхнікуме, ён быў ужо шматмоўным. На старшых курсах выкладалі прадметы на іўрыце, а на малодшых – на беларускай і рускай. Рускую мову выкладаў па нацыянальнасці немец, а нямецкую – яўрэйка.

З мэтаю паўней забяспечыць інтарэсы нацыянальных меншасцей ў 1925–1935 гг. на Беларусі былі не толькі нацыянальныя школы, але нацыянальныя сельсаветы і нават быў нацыянальны раён – польскі. Называўся ён – Дзяржынскі. У Беларусі дзейнічалі нацыянальныя сельсаветы – польскія, літоўскія, украінскія, латышскія, нямецкія. У Капылі былі яўрэйская 10-гадовая і польская 10-гадовая сярэднія школы і таму ніхто не здзіўляўся, калі на дэманстрацыі крычалі па-яўрэйску «Смерць капіталізму».

Калі я паступіў у тэхнікум, то мой выгляд ніяк не адпавядаў выгляду савецкага студэнта. Абуты быў у лапці, а на галаве былі доўгія валасы. Дырэктар тэхнікума Рувім Аркадзевіч Іоселеў выклікаў мяне, даў 30 рублёў і сказаў, каб я купіў чаравікі і падстрыгся і не забывай пагаліцца. Я так і зрабіў. Нам давалі стыпендыю. На першым курсе 65–75 рублёў, на чацвёртым – 95–110. Памер стыпендыі залежаў ад адзнак, а хто меў дзве двойкі, таму стыпендыю зусім не давалі. На стыпендыю можна было пражыць. Харчаванне было арганізавана разумна. Нам прапаноўвалі купіць талоны на харчаванне ў ствалоўцы на цэлы месяц. Як памятаю, сняданак каштаваў 25 кап., вячэра

столькі ж, абед 82 кап. Хлеба на абед давалі 200 г. На вячэру і сьняданне хлеб прыходзілася купляць самому. На вячэру давалі бульбяную кашу і кефір, чаю пі колькі хочаш, а цукар трэба было мець свой. Белы хлеб (калач у 1 кг) каштаваў 1 руб. 70 кап. Есці маладому вельмі хацелася. Памятаю, аднойчы пакуль дайшоў з горада да Курасоўшчыны, дзе быў наш інтэрнат, дык з’еў паўбуханкі чорнага хлеба, толькі шчыплючы яго.

Праўда Сцяпана Паўловіча

Наш тэхнікум знаходзіўся ў Курасоўшчыне, а Мінск пачынаўся ад аэрапорта. На вуліцы Брылеўскай быў дашчаны трагуар, калі на дошку ступіш, дык вада з гразю пырскала ў вочы. На гэтай вуліцы стаялі вясковыя хаты. У Курасоўшчыне быў добры вялікі сад. Пасля заняткаў мы хадзілі туды здымаць яблыкі. Можна было наесціся колькі хочаш, ды яшчэ капеек 30–40 зарабіць. Тыя яблыкі забіраў спажывеўцаў на продаж. У Курасоўшчыне тады быў саўгас, побач стаяла вайсковая часць пагранічнікаў і НКВС, у якой быў гадавальнік сабак. Вайскоўцы былі нашымі шэфамі. У нас дзейнічалі курсы па сабакагадоўлі. Пасля заканчэння іх нам выдалі пасведчанні інструктара службовага сабакаводства.

Дамоў з Мінска я ездзіў рэдка. У той час дарога са Слуцку ішла на Грозава, Старыцу, Слабаду Пырышава, Ніколка, Даўгінава, Возера».

Пліскі заатэхнік

У 1940 г. пасля заканчэння тэхнікума мяне і майго сябру Лёшу Калібераву накіравалі на работу ў Заходнюю Беларусь, у Вілейскую вобласць. Дарэчы, у той час, каб трапіць у Заходнюю Беларусь, патрэбна было атрымаць візу, бо захавалася і граніца. На мяжы пагранічнікі правяралі дакументы. У Вілейцы мне прапанавалі ехаць працаваць заатэхнікам у Плісу. З сябрам мы ехалі цягніком праз Маладзечна, Вілейку і на Плісу. Цягнік хадзіў адзін раз у суткі. Заехалі мы ў Порплішча, і трэба было суткі чакаць, каб даехаць у Плісу. Вырашылі дабірацца сваім ходам. Туды адпраўлялася на фурманцы пошта. Мы папрасілі, каб падвезлі нашы чамаданы, а самі пайшлі за фурманкай. Сустрэлі нас добра. Уладкавалі на кватэру.

У Плісе было шмат непісьменных людзей. Але й былі набожныя. Баяліся калгасаў. Там местачкоўцы праяўлялі вялікую цягу да грошай. Мне тут жа прапанавалі нявесту з добрым пасагам, але я адмовіўся. У Пліскім раёне было ўжо некалькі калгасаў. Усе панскія маёнткі былі ператвораны ў дзяржаўныя. Дырэктарамі іх прызначаліся парабкі. Аднойчы я паехаў у адзін такі маёнтка, у якім было шмат вуляў. Прыехаў туды, а там новы гаспадар мёд адкачвае. Ён запрасіў мяне ў сваю хату. Яго хата – гэта трысцен, прыбудаваны да панскага свінарніка. У гэтым трысцене і жыў былы парабак са сваёй сям’ёй, у якой было 10 дзяцей. Мы селі за стол, ён мяне стаў частаваць мёдам. Дзеці сядзелі на печы і ніхто з іх нават блізка не падышоў да стала. Калі я пра гэта сказаў, дык атрымаў адказ, што яны «пад’етыя». Я адрэзаў вашчыны з мёдам і падаў на печ дзецям. Узялі.

У Пліскім раёне я быў старшым заатэхнікам, а Лёша – заатэхнікам «па

цы. Я падышоў блізка. Вельмі здзіўся, калі ўбачыў, што адкрыўся люк танка і адтуль вылез танкіст у нямецкай форме. Гэта былі нямецкія танкісты. Я быў у форменным касцюме Асавахіма, а таму спужаўся немцаў і скочыў з дарогі ў кусты. Немцы зрабілі некалькі стрэлаў, але мне пашанцавала: кулі мінавалі і за мной не гналіся, бо кусты былі ў балоце.

Я жыў дома з маці. Неяк у снежні 1941 г. я, мой швагра і сусед на трох падводах паехалі ў Мінск. Уздоўж дарогі Слуцк–Мінск на шырыню 100 метраў справа і злева лес быў высечаны. Расчышчалі поле ад лесу савецкія палонныя салдаты. Уздоўж дарогі на пэўнай адлегласці былі доты (зямляныя з аховай). У Мінску на аэрадроме каля дарогі стаялі савецкія лёгкія самалёты-знішчальнікі. Такім спосабам фашысты хацелі пераканаць мясцовае насельніцтва, што Чырвоная Армія пацерпіць паражэнне.

Як пачалі стварацца першыя партызанскія атрады, мсціўцы таксама прымянілі арыгінальны спосаб псіхалагічнага ўздзеяння на сялян. Напрыклад, на Капыльшчыне камандзір партызанскага атрада імя Чапаева, які меў мянушку Дунаеў, ездзіў у генеральскай форме. Яе пашылі яўрэі, якія былі ў гэтым атрадзе. Ён загінуў у баі.

Калі ў Германіі спатрэбіліся рабочыя рукі, акупанты вялі прапаганду, каб ехалі туды добраахвотнікі, але такіх было мала. Здаралася, што на рынку ў Слуцку немцы рабілі аблавы на людзей. Хапалі пераважна моладзь і адпраўлялі ў Германію. Маёй будучай жонцы Марыі Данилаўне аднойчы на рынку пашанцавала. Яна схавалася за ларок і яе не ўбачылі.

У 1944 г., калі немцы сталі адчуваць, што ім давядзецца пакінуць Беларусь, сталі паліць вёскі. Вясной у Чарнічнае прыехалі тры нямецкія танкі і на кожным па чатыры паліцаі з грэскага гарнізона. Партызаны і жыхары вёскі ўцяклі ў лес, а вёску акупанты спалілі. Затым яны знішчылі вёскі Карзуны і Бор. Вёску Роспа спалілі з самалётаў».

У партызанскім атрадзе

Спачатку я быў сувязным партызанскага атрада імя Чапаева 28-й брыгады Чапаева. У 1943 г. мяне забралі ў атрад. Камандзірам быў у гэты час Грыб, а камісарам – Няпмыняшчы. У нашай брыгадзе час ад часу выдаваліся раённая газета «Калгаснік Капыльшчыны» і ўлёткі. Брыгада Чапаева складалася з некалькіх атрадаў, у адным з атрадаў была польская рота. Гэта рота перайшла да партызанаў з Нясвіжа,

дзе была ў складзе паліцыі. Камандзір роты загінуў, а камісарам у іх быў савецкі паляк. Яго выключылі з УКП(б), бо не прызнаўся пры паступленні ў партыю, што яго дзед быў памешчыкам. Потым яго сяброўства ў УКП(б) аднавілі. Партызаны немцаў у палон бралі рэдка, але здаралася, што іх пакідалі, калі тыя згаджаліся ваяваць супраць нацыстаў.

Служыў я ў эскадроне, у якім былі 2 узводы. Кругласутачна патрулявалі дарогі, якія вялі на Нясвіж, Капыль, Грэск, Грозава (там былі нямецка-паліцэйскія гарнізоны). Апрача таго мы ездзілі ў разведку. На дзяжурства выязджалі ўдвох. Атрымоўвалі звесткі пра становішча ў гарнізонах ад сваіх сувязных і знаёмых людзей. Калі заўважалі, што рухаецца група ўзброеных людзей, то адзін з нашых патрулёў заставаўся, а другі шпарка імчаў і дакладваў на першы партызанскі пост.

Размяшчаліся мы ў лесе і парадкі ў нас былі такія ж, як і ў арміі. Улетку спалі ў буданах, а зімой кватаравалі ў вёсках. Штаб брыгады быў у в. Роспа, што на беразе рэчкі Лоша.

З партызанскага жыцця асабліва запомнілася, як нам заміналі вошы, гніды і камары. Насякомых было так многа, што здымалі боты і вытрасалі адтуль вошы. Я ўжо не кажу, калі ўвечар мы здымалі іх з вопраткі і валоў. Як мы ратаваліся ад вошай? Зімой можна было бялізну пакласці ўвечары ў гарачую печ, а ўлетку, як параіў адзін мужык, мы клалі ў мурашнік і праз нейкі час у кашулі не заставалася ні вошы, ні гніды, але кашуля пахла мурашынай кіслотай.

Начавалі так. У хаце на гліняную падлогу расціралі куль саломы і клаліся спаць не разуваючыся і не распранаючыся. Калі пад галаву сядло, вінтоўку ў ахапку, на руцэ – бізун. Калі трывога – сядло на плечы, вінтоўку ў рукі і ў стайню, каб хутчэй асядлаць коней.

За два-тры дні да наступлення Чырвонай Арміі нам далі заданне ўзарваць рэйкі на дарозе Слуцк–Баранавічы. Нам выдалі 75-грамовыя толавныя пашкі, «запчолкі», каб можна было іх да рэйкі прышчапіць, таксама кожнаму па кавалку мяса, як паёк на дарогу. Ісці давялося вёрст 30. У лесе мы падрыхтаваліся і чакалі, пакуль сцягне. Вылучылі штурмавую групу, бо каля чыгункі былі доты. Але з іх ніякага супраціўлення нам не аказвалі, і мы абышліся без штурму. Доты знаходзіліся на адлегласці 500 м адзін ад аднаго. Нямецкі патруль хадзіў ад дотаў 250 метраў у адзін бок і столькі ж у другі. Мы спадзяваліся, што нам давядзецца штурмаваць і паўстанак. Аднак абышлося без гэтага. Па камандзе мы занялі ўзбочыну дарогі. Запалак у нас не было, а таму мы выбілі крэсівам агонь і сядзелі з факеламі, прыхваўшы іх. Чакалі загаду камандзіра групы. Па камандзе «На рэйкі» – падышлі да іх, па камандзе «Падпаліць» – заклалі пашкі і прышчапілі іх, запалілі шнур, а самі саскочылі. Калі далі каманду, мы адышлі. Адступаючы, знайшлі салому і спалілі невялікі драўляны масток на шасейнай дарозе. Па нас пачалі страляць. Гэта для нас было ўжо нястрашна, бо заданне мы выканалі.

Запісаў Сымон БАРЫС
(Заканчэнне будзе)

Партызаны Лепельскай зоны (1943 г.)

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3)

Да нашага часу ад галоўнага маёнтка сваякоў Дыбоўскіх Рудзіца засталася толькі капліца-пахавальня. Яна стаіць на ўзвышшы каля перакрываўнага дарог Дзяржынск-Рубяжэвічы і Баравое-Бакінава. Уяўляе цэнтральны ратандальны храм мемарыяльнага прызначэння. Цыліндрычны аб'ём завершаны пакатым шатровым дахам. Фасады падзелены на два ярусы за кошт выдзялення ніжняга з адкрытай бутавай кладкай з уключэннем крыцы, а верхняга – гладкай атынкаваўкай цаглянай кладкі. Другі ярус раздзелены стрэльчатымі аконнымі праёмамі. Памяшканне перакрыта плоскай бэлькавай столлю.

У інтэр'еры па перыметры цокальнай часткі сцяны размешчаны два рады лучковых ніш-склепаў для пахавання – усяго 8. Алтарная ніша размешчана ў сцяне па восі ўваходнага прамавугольнага праёма. Яе двухгранная прастора прызначалася для ўстаноўкі культавай скульптуры.

Капліца-пахавальня – помнік стылізатарскай архітэктуры канца XIX стагоддзя з элементамі неаготыкі. Дарэчы, тут захавалася гарадзішча культуры штрыхаванай керамікі канца I стагоддзя да новай эры, якое размешчана на левым беразе ракі Глінянка (прыток Усы). Адкрыў яго ў 1929 годзе і правёў раскопкі беларускі археолаг А.М. Ляўданскі, у 1952 годзе даследаваў А.Р. Мітрафанаў. Матэрыялы раскопак з гарадзішча захоўваюцца ў Інстытуце гісторыі НАН Беларусі.

Яшчэ ў 1588 годзе маёнтка Рудзіца належаў магнатам Радзівілам, уваходзіў у Койданаўскае графства. Тут былі сажалкі (садкі) для рыбы, вадзяныя млыны, мелася 54 валокі зямлі. Пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай у 1793 годзе ён увайшоў у склад Койданаўскай воласці Мінскай губерні. У 1881 годзе тут была царкоўнапрыходская школа і Свята-Праабражэнская царква.

Паводле кнігі «Историко-статистическое описание Минской епархии. Составленное ректором Минской духовной семинарии архимандритом Николаем» (СПб, 1864) у сяле Рудзіца Праабражэнская (раней Успенская) драўляная царква была пабудаваная ў 1756 годзе княгіняю Варанецкаю, якая запісала на гэтую царкву 60 дзесяцін зямлі. Да ліку дабрачынцаў гэтай царквы належыць пан Казімір Покаш. У той час (1864 год) зямлі пры ёй было 33 дзесяціны. Прыха-

джан мужчынскага полу 652, жаночага – 663.

Савецкія ўлады не паўважалі маёнтка Дыбоўскіх. 18 красавіка 1924 года агульны сход грамадзян Дзягільнянскага сельсавета (у той час вёска Рудзіца ўваходзіла ў склад яго) прыняў рашэнне аб бу-

шы». Іх дэвізам стала: «Любоў у якасці прынцыпу, парадак у якасці асновы, прагрэс у якасці мэты». Яны з'яўляліся прыхільнікамі памяркоўнай плыні, блізкай да пазіцыі «арганічнай». Погляды Уладзіміра Спасовіча развіваліся ў напрамку класічнай лібе-

боўскі крытыкаваў успаміны ковенскага ліберальнага памешчыка, публіцыста, аднаго з кіраўнікоў партыі «Белых» у Літве і Беларусі, у 1863 годзе старшыні Аддзела кіраўніцтва правінцыямі Літвы, арыштаванага 31 ліпеня 1863 года і ссланага на катаргу Якуба

1797 года нараджэння, стрыечны брат Эміль Дыбоўскі, яго родная сястра Юзя. З Эмілем Дыбоўскім браты Дыбоўскія жылі ў мадам Гертруды на «кватэры», калі вучыліся ў Дэрптцкім універсітэце. Харчаваліся яны галоўным чынам хлебам і малаком, на абед ім варылі «wassersuppen» – назва гаворыць сама за сябе.

Другая сястра Эміля Дыбоўскага паехала за мужам, асуджаным на царскую катаргу, як некалі жонкі дэкабрыстаў ехалі за сваімі мужамі ў Сібір.

У Сібір быў ссланы і Бенядзікт Дыбоўскі.

Другі брат Тадэвуш, паранены ў паўстанні, змог цудам уцячы ў Галіцыю, якая ўваходзіла ў склад Аўстра-Венгрыі.

У эміграцыі апынуліся і сястра Каміла (Камілія) з мужам Віктарам Катовічам.

У эміграцыі апынуўся Павел Дыбоўскі і другі стрыечны брат Уладзіслава і Бенядзікта Дыбоўскіх – брат Эміля.

Бацька братоў Дыбоўскіх Ян (Іван) выйшаў пасля адбыцця тэрміну зняволення з мінскай турмы. Уся яго маёмасць была канфіскавана, у тым ліку і маёнтка Тонава (цяпер Стаўбцоўскі раён), на яго была накладзена такая кантрыбуцыя, «што зусім збяднелага і прыгнечанага старога ўзяла да сябе яго далёкая радня, Давыдоўскія, у доме якіх ён і скончыў сваё працавітае жыццё».

А царскія ўлады шчодро аддзячылі тым, хто дапамагаў задушыць паўстанне. Напрыклад, святары ў Беларусі былі ўзнагароджаны нагрудным цёмна-бронзавым медалём на стужцы дзяржаўных колераў (белага, сіняга, чырвонага) сцяга Расійскай імперыі за дзейнасць, якая садзейнічала «усмирению в Западном крае мятежа 1863–1864 годов».

З'явілася некалі добрая ідэя, і я яе ўсяляк падтрымліваў – адрэстаўраваць каплічку і зрабіць у ёй музей Баравоўскага сельсавета.

Але ўсё «патанула» ў пачатку 1990-х гадоў, калі СССР разваліўся, як картачны домік.

Можа, цяпер мясцовыя ўлады што-небудзь зробіць па ўвекавечванні памяці паноў Дыбоўскіх. Памяць у Баравым пра Дыбоўскіх захоўваецца ў школьным музеі: ім прысвечаны адпаведныя стэнды і карціны названых вышэй мастакоў.

У хуткім часе выйдзе мая кніга з серыі «Летапіс Дзяржынскага раёна» «*Бараўскі сельскі Савет (гістарычны нарыс)*». Гэта трэцяя кніга серыі – раней пабачылі свет «*Валмянскі сельскі Савет*» А. Валахановіча, А. Рудовіча і «*Путчынскі сельскі Савет*» А. Валахановіча.

Анатоль ВАЛАХАНОВІЧ

Сваякі Дыбоўскіх — уладальнікі маёнткаў на Койданаўшчыне: мінулае і сучаснасць

даўніцтва школы на тэрыторыі сельсавета. Было вырашана аддаць пад школу былы «барскі дом» паноў Дыбоўскіх, які стаяў у вёсцы Рудзіца, і перавезці яго ў вёску Дзягільна.

Тэрыторыя былога маёнтка праглядаецца пасадкаю дрэў, з поўдня абмяжоўваецца дном высахлага садка, з іншых бакоў – узвышанай часткай былога маёнтка. У адзінокай маркоце стаіць капліца-пахавальня, на пагосце царквы ляжыць урослы ў зямлю надмагільны помнік з каменю габро, добра адшліфаваны. Царквы даўно няма. Дно сажалкі, якая займала значную тэрыторыю былога маёнтка, цяпер разарана – у савецкіх калгасах не хапала зямлі для вырошчвання багатых ураджаяў. Вось што засталася ад некалі квітнеючага кутка – маёнтка Рудзіца, уладання паноў Дыбоўскіх.

Але памяць аб іх захавалася ў шматлікіх дакументах, якія захоўваюцца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі, іншых архівах краіны, у алейных палотнах беларускіх мастакоў Уладзіміра Шчарбіна і Святланы Клепікавай, прысвечаных маёнтку Рудзіца і яго ўладальнікам.

3 мая 1861 года маніфестацыйны рух у Беларусі і Літве прыняў адкрыты палітычны характар. 8 мая 1861 года ў віленскім кафедральным саборы група моладзі – браты Юзаф і Баляслаў Ліманаўскія, Бенядзікт Дыбоўскі, Клеты Карэва і іншыя арганізавалі спяванне рэлігійна-патрыятычнага гімна.

Радыкальна настроены сябры Мінскага тайнага гуртка знаходзіліся пад уплывам ідэй кіраўніка польскай рэвалюцыйнай арганізацыі ў Санкт-Пецярбургу Зыгмунта Серакоўскага (1827–1863), які ў той час быў «апосталам містычна-патрыятычнага руху». Іасафат Агрызка, Уладзімір Спасовіч, Бенядзікт Дыбоўскі, Францішак Далейскі ставілі на мэту «перарабіць існуючы незадавальняючы парадак на леп-

Капліца Дыбоўскіх у в. Баравое

Фота Лявона ЦЕЛЕША

ральной дактрыны, аб чым сведчыць яго трактоўка праблемы ўласнасці: «Пераход ад калектыўнай формы ўласнасці да прыватнай паклаў пачатак вызваленню чалавека. Цяпер ужо не прыналежнасць да пэўнай супольнасці і прывязанасць да зямлі, а асабістая індывідуальнасць становіцца для чалавека вытокаем яго правоў».

Удзельнікі паўстання Кастуся Каліноўскага мелі сваю баявую «Паўстанцкую песню» (1863) – музыка і словы народныя:

*Лётае арол лёгкакрылы
Пад хмарамі і туманамі.
Йдзе наш змагар
Кастусь Каліноўскі
Сцежкамі, лясамі.*

*Лётае арол шызакрылы
Пад цёмнымі хмарамі.
Йдзе наш Кастусь,
змагар наш народны
З сябрамі змагарамі.
Шыкуйцеся ж,
варожыя каты,
Шалёныя вайкалак.
Йдзе беларус,
змагар Каліноўскі
Сцежкамі, лясамі.*

(Беларускія маршы і песні. Лірыка змагання. Мн., 1998. С. 6–8).

Да слова кажучы, падводзячы вынікі паўстання 1863–1864 гадоў у Беларусі і Літве, Бенядзікт Ды-

3 палескай вёскі Бездзеж

Даведаўшыся, што рускі пісьменнік Дзмітрый Стонаў нарадзіўся ў Беларусі, па ўдакладненні звярнуўся да «Літаратурных мясцін Беларусі» – першай кнігі крэйзнаўчага даведніка, аўтарамі якога з’яўляюцца Л. Кулажанка, А. Мальдзіс, С. Сачанка. У кнізе (выдадзена «Беларускай Энцыклапедыяй» у 2000 годзе і прысвечана Брэсцкай, Віцебскай і Гомельскай абласцям) у артыкуле «Кобрынскі раён» знаходжу патрэбную інфармацыю: «Горад Кобрын... Стонава Дзмітрыя (27.12.(08.01.)1893 – 29.12.1962), рускага празаіка, месца нараджэння. У Маскве выйшлі яго кнігі “Куфар” (1929), “Аповесці пра Алтай” (1930), “Ранняя раница” (1947) і інш. Аўтар рамана “Сям’я Раскіных” (1928)».

Насамрэч Дзмітрый Стонаў (сапраўднае прозвішча – Уладаўскі, па руску – Влодавский) нарадзіўся ў вёсцы Бездзеж Кобрынскага павета. Бацька будучага пісьменніка – Меер Уладаўскі, маці – Хава. З 1906 па 1912 год Дзмітрый вучыўся ў Брэсцкім камерцыйным вучылішчы. Першыя 20 гадоў яго жыцця звязаны з Беларуссю: з Берасцейшчынай, беларускім Палесем, з багатым на гісторыю Драгічынам і яго ваколіцамі. Ужо тады Дзмітрый валодаў ведамі пра родныя мясціны і запамінуў занатаваную ў «Живописной России» гістарычную памятку: «Пинчуки и вообще. Полешуки – автонтоны этой страны, потомки древнейшего славянского племени Будинов, заселявших, по словам Геродота, всю страну от верховьев Припяти до Дона».

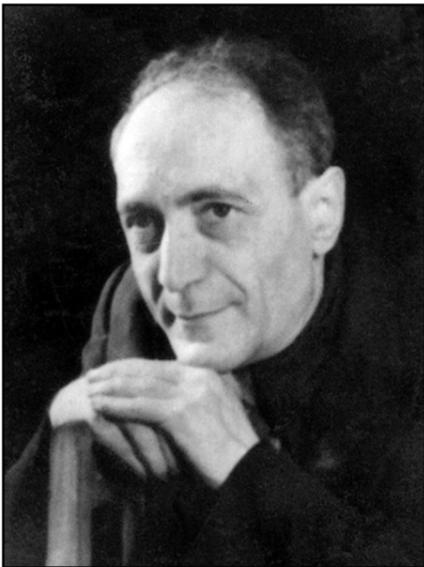
А болей, відаць, разглядаў сваімі вачыма паляшукіе жыццё ў Бездзежы. Захапляўся гісторыяй роднага паселішча, дзе ў ладзе і згодзе ўжываліся праваслаўныя, каталікі і іўдзеі. Драўляная Троіцкая праваслаўная царква пабудаваная ў Бездзежы ў 1784 годзе, касцёл – у 1820-м. Сінагога ж знаходзілася ў суседнім Хомску, захавалася нават паштовая картка з яе выявай. На могілках за 1,5 кіламетра ад Бездзежа ўсталявана мемарыяльная калона ў памяць аб прыняцці Канстытуцыі 3 мая 1791 года.

Напрыканцы вучобы ў Брэсце будучы літаратар абраў сабе псеўданім – Стонаў.

Новага жыццёвага матэрыялу, новых уражанняў для асэнсавання рэчаіснасці Дзмітрыю Стонаву падкінулі Першая сусветная, а следам і грамадзянскай вайны. У 1920 годзе наш зямляк аказваецца ў Палтаве. Там ён рэдагуе палтаўскую губернскаю газету. Менавіта ў Палтаве Дзмітрый Міронавіч знаёміцца з Уладзімірам Караленкам. Захаваўся нават лісты Стонава Караленку, якія надрукаваны ў кнізе Вітала Манталінскага «Данос на сакратара».

У 1922 годзе Дзмітрый Стонаў пераязджае ў Маскву. Выходзіць першая кніга яго апавяданняў – «Ліхаманка». У хуткім часе – рамана «Сям’я Раскіных». Меркавалася, што ён стане першай часткай дылогіі. У першай кнізе, якая носіць выразны аўтабіяграфічны характар, апавед ідзе пра жыццё яўрэйскай сям’і ў заходнебеларускім мястэчку. Ужо ў нашыя часы літаратурныя крытыкі параўнаюць «Сям’ю Раскіных» з раманам М. Булгака «Белая гвардыя».

У 1920–1930 гады Стонаў працуе карэспандэнтам газет «Известия», «Гудок», «Труд». Пачынаецца яго творчае, жыццёвае сяброўства з Юрыем Слэзкіным, Міхаілам Булгакавым, Канстанцінам Паўстоўскім ды іншымі вядомымі людзьмі. У 1934 годзе, з першых дзён зас-

навання Саюза савецкіх пісьменнікаў, нашага земляка прымаюць у члены гэтай творчай арганізацыі.

Часы былі, несумненна, цяжкія. Стварэнне пісьменніцкага саюза не пазбавіла літаратараў вострай, пільнай увагі з боку партыйных органаў. Відавочна, што Стонаў таксама пісаў не ўсё, што яму хацелася, болей маўчаў. Не быў напісаны і другі том «Сям’і Раскіных». Па задумцы аўтара трэба было паказаць у ім 1920-я гады. Пісаць шчыра – значыць пісаць у стол, рызыкаваць не толькі літаратурна-мастацкай кар’ерай, але ўласным жыццём, жыццём сваёй сям’і.

Падчас Вялікай Айчыннай вайны, з 1942 года, ужо не малады пісьменнік, таксама апынуўся на фронце, у газете 5-й ударнай арміі «Советский боец».

Расказвае празаік Юрый Левін: «Недзе ў 1996 годзе я патрапіў у адну аўдыторыю, дзе выступаў Леанід Стонаў, гасць з Амерыкі. Згадаў адразу, што ведаю, ведаў Стонава, толькі нашмат старэйшага. Напрыканцы сустрэчы падышоў да Леаніда, высветлілася, што ён сын пісьменніка. Пасядзелі, шмат пра што пагаварылі. Я прыгадаў, як пазнаёміўся на фронце з

Дзмітрыем Міронавічам... А было гэта якраз пасля перамогі ў Сталінградзе. Мяне, зусім маладога, накіравалі з франтавой газеты ўласным карэспандэнтам 5-й ударнай арміі. Патрапіў у вёску, дзе размяшчалася рэдакцыя, ужо прыцемкам. Знайшоў патрэбную хату. У пакоі сядзеў за сталом і штосьці пісаў немаглы ўжо чалавек. Пазнаёміліся. Гэта і быў Стонаў. Нягледзячы на розніцу ва ўзросце, адразу сышліся. Разам часта бывалі на перадавой. Восенню 1943 года ўдзельнічалі ў вызваленні Данецка. З тых франтавых месяцаў запамініліся і многія размовы са Стонавым. Ён досыць цікава апавядаў пра свае сустрэчы з Караленкам, Булгакавым, Горкім...»

Тады, у 1996 годзе, не ведаў Юрый Левін, як склалася жыццё Стонава пасля вайны. Атрымаўшы кантузію і раненне на пачатку 1945 года, пісьменнік вярнуўся ў Маскву. Пайшоў працаваць выкладчыкам у Літаратурны інстытут. Прымаў актыўны ўдзел у рабоце Антыфашысцкага яўрэйскага кангрэса. У 1949 годзе Стонава арыштавалі. Патрабавалі прызнання ў антысавецкай дзейнасці. Патрабавалі, каб данёс на Юрыя Алешу, Васіля Гросмана, Іллю Эрэбург. Не данёс... Прысуд – пазбаўленне волі на 10 гадоў. Што цікава: заключэнне па пытанні Стонава рабілі асабіста міністр дзяржбяспекі Абакумаў і кіраўнік пісьменніцкай арганізацыі Аляксандр Фадзееў.

У 1954 годзе дзякуючы хаданіцтву Канстанціна Федзіна, Леаніда Ляонава, Канстанціна Паўстоўскага, Сямёна Кірसानова, справа Стонава была перагледжана. Вязня вярнулі ў Маскву, на Лубянку, а ў хуткім часе і вызвалілі.

Дзмітрый Міронавіч пачаў актыўную літаратурную дзейнасць. Па свежых уражаннях напісаў цыкл «лагерных» апавяданняў. Паказваючы гвалт над асобай, бруд, здэкі, што былі нормай існавання ў ГУЛАГу, пісьменнік адлюстраван і складнікі ўзвышэння чалавека над нізкім, подлым, нагадаў, што сілу жыцця гартуюць гонар, высакароднасць, маральнасць. Праўда, гэтыя апавяданні («Пасля смерці», «Васіль Васільевіч», «Суседка», «Правільны чалавек», «На волі») надрукаваныя былі толькі пасля смерці пісьменніка, у часы перабудовы.

Памёр Дзмітрый Стонаў у 1962 годзе. Зараз яго імя мала згадваецца. Хоць у 1990-я гады да шырокага чытача прыйшлі дзве яго кнігі. Адна з іх з’явілася ў выдавецтве «Возвращение». Магчыма, у гэтым закладзены свой сімвал, сімвал вяртання творчасці, памяці пра Стонава.

А на Драгічыншчыне, увогуле на Берасцейшчыне, рускага пісьменніка Дзмітрыя Стонава варта ўвесці ў агульную літаратурна-крэйзнаўчую прастору. Тым болей, што зараз Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт і Брэсцкае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў рупяцца над стварэннем даведніка «Літаратурная карта Берасцейшчыны». Што да радзімы Стонава, то ў вёсцы Бездзеж ёсць унікальны для Беларусі музей – музей фартухоў. Болей як 120 фартухоў работы жыхарак Бездзежы знаходзяцца ў яго экспазіцыі. Сапраўды таленавітая вёска! Дык, можа, хоць бы маленькі стэнд у той вясковай скарбніцы народнай творчасці, гісторыі паселішча прысвяціць пісьменніку-земляку Дзмітрыю Стонаву?

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

(Працяг. Пачатак у № 43)

Народ – творца, і не толькі ў песняпевах, у прымаўках, прыбабунках. Дзіўлюся імпрывізацыям маіх землякоў. Здагадайцеся, хто такі Вадзя? Гэта – Вадзім, Вальгуша – Вольга, Ванюга – Іван. І зусім не для знявагі называлі чуць зменныя імёны: Ванька, Генька, Ларка, Нюрка, Полька, Ронька, Фонька... Каб не забыць: імя Генька пачынаецца з узрыўнога «г»! Нашы вучоныя забыліся фіксаваць у слоўніках такую адметную літару, а вось украінцы яе фіксуюць. Як жа мне правільна даносіць лексічны асаблівасці маўлення землякоў, калі «г» узрыўное гучыць у маіх вушах у такіх словах, як гунька, гузак, ганак, рэзыгіні, мазігі, гірса... А ў расліне, якая называецца гугелем, аж два «г» узрыўныя.

Але вернемся да тых людзей, якія даследуюць анамастыку, гэта значыць уласныя імёны, яны ж – онімы. Генадзь Дойлід у рэцэнзіі на кнігу Васіля Шура «Онім у мастацкім тэксце» піша: «...онімы здаўна у беларускай мове функцыянуюць шматпланавы, і ў беларусаў імя чалавека не толькі індывідуалізуе яго, але і падкрэслівае шматзначныя канкрэтызацыі». З гэтым наборам вучоных тэрмінаў я, канечне, не пайду да Вінцуса-Вінцука, Галіяша, Гіленкі, Гілюсі, Гіляркі-Гіляра высьвятляць асаблівасці іх найменняў. На жаль, і пра жыццёвы шлях гэтых людзей мала што можна сёння сказаць. Час загортае асобы ў прасціны небыцця. Згадаю толькі, што за Габруся Шука з Пуцінава трэці раз выходзіла замуж мама майго бацькі Сцяпана Зося (Соф’я). Яна перажыла двух мужыкоў, перажыла і Габруся (Гаўрылу). Першыя два разы наша Зося выходзіла за ўдаўцоў з дзецьмі. Нараджаліся новыя. У скарбонцы памяці засталіся такія словы Зосі. Сядзіць яна за сталом, глядзіць на панадворак і спакойна гаворыць: «Зірні, Змітрок, – твае дзеці і мае дзеці нашых б’юць».

Яшчэ адна згадка з бабышўскага аколля. Вінцук Адамовіч жыў з братам на хутары за Латышамі, па дарозе ў Пуцінава. Жалезны вятрак здалёк быў відзён над іх заможнай хатай. І мае бацькі прывозілі туды насенне лёну – ціснуч алей. Во была смаката, калі ў ільняны алей мацаў бульбіну ці драпікі! Зараз над той сядзібай парослы пустазеллем курганок – у памяць Юркі, Юніны, Надзі, Вінцука. О не! Знайшоўся драўляны ровар, змайстраваны Вінцуком у лесе, дзе ён хаваўся ад прызыву ў польскую армію. У схованцы ён яшчэ зладзіў самалёт, але калі Вінцук накруціў гумку прапелера і падняў свой самаробны самалёт у неба, той разбіўся аб сасну. Ровар цудам застаўся. У Пуцінаве перадаў мне гэтую выштальцоную прыладу Кліманскі Антон, праўда, без задняга кола.

Вятрак братаў Адамовічаў

Цяпер скалечаны, але ганарысты ровар Вінцука Адамовіча – самы цікавы экспанат «Музея Радзімазнаўства» ў лявонпальскім цэнтры культуры і вольнага часу.

Пасля Груні ў маім «рэестры» Дамініся, Даміцэля, Дарота, Домна. Домну з роду Танайнаў я ўзгадваю з празрыстага малалецтва. Мы наведлі нашу родзічку з бабулькай Альжбеткай. Жыла яна за вёскай Грудзінава па дарозе да былога Дрысенскага лагера.

(Працяг на стар. 8)

Эўзэбіуш Лапацінскі на пляцы аглядае маёнтак (паводка 1931 г.)

(Праця. Пачатак на стар. 7)

Хочацца апабегчы вачыма Стручкі, Прорвы, вянок хутароў: Ясёва, Ліпава, Дубавое. Каля ручая Лебядзінец трапіць у Лысагорку, Кіслякі, праз мае Бабышкі – у Смульткі (Каплуноўшчыну). Перакуліцца праз глыбокія ручаіны (сапраўдныя фіорды!), якія па вясне булькочуць у Волту. На ўскрайку Латышоў, пад Дэмскімі, жылі Расціслаў Мядзюха з жонкай Любай. Імя Расціслаў для нашага краю рэдкае (прыехалі яны з-пад Шаркаўшчыны). Таму Расціслаў стаў Росцікам. І запісаная на магнітафон іх песні розняцца ад нашых: яны ім запомніліся падчас вучобы ў беларускай падакупацыйнай школе.

А зараз я стаю ў Лявонпалі наўпроць палаца графа Лапацінскага. Апошні ўладальнік меў імя Эўзэбіуш. Вясковым людзям вымавіць такое імя цяжка. Называлі так: Экзебеж або яшчэ прасцей – Зеба.

Дык вось: стаю на развілцы. Куды пайсці – у Грудзінава, у Пуцінава, у Даўгінава? Пайду па новыя імёны. Новыя родныя «онімы»: Каруся, Катарына, Крыстына, Кляўда, Каятан, Купрыян, Канстанцік...

Сядзібы братоў Клёрачкі і Клімкі былі ў Кісляках далёка ад дарогі, пад самым лесам. Стаялі ляды да іх, засталіся ляды і пасля іх. Знелюдзеля зямля не вымавіць гаваркога слова. Толькі ўспомніцца, як мы, падлеткі, на Вялікдзень «у байца хадзілі», калацілі вераб'я (мерзлі, ідуць за пяць вёрст у школу).

Крышталькі снуйкі-мовы, чублы трапных, дасціпных павучанняў, разумы вопыт светлых дзён жыцця адыйшлі з нашых хутароў разам з Лёдзямі, Лімамі, Лісаветамі, Луцэямі, Лёксамі, Лікандрамі, Лікунорамі-Нікунорамі, Ліксандрамі. У часы майго дзяцінства мужчын не называлі Уладзімірамі. Быў Ладзюк, Ладымер. Чытаў калісыці, што пасля таго, як князь Уладзімір, які стаў кіеўскім, забіў полацкага Рагвалода, узяў у палон Рагнеду, на Полаччыне не сталі называць народжаных хлапчанаў Уладзімірамі.

Лідачка Стэфанавіч з Бабышак. Помню баявую дзяўчыну на калгасных палатках. І пастарэла, і асунулася, а яна ўсё Лідачка! Гэта ад яе пачуў калісыці абыванку: «Віліджынец!» Раскалаватага, дуронага мальца маглі назваць паджывотнікам, атлётам, шыбдзікам, спяшком. А Лідачка неўгамоніка-непаседу называла віліджынцам. Прышлося мне пісаць у Вільню даўняму сябру паліглоту Валдасу Банайцісу, каб той растлумачыў сэнс слова. Прышоў адказ: «Слова віліджынец можна перакласці як «чортаў пастух». Я спецыяльна прымудраў сказ з слоў нашага даўняга маўлення, якія можа «перакласці» Лідачка і высмыгнуць з слоўнікаў Вілдас. Вось ён: «Віліджынец пад жульвіцай жэгіны абжаргаў, каб сцімбюрамі паджалюбаць; разжагерыўся, баўтрук, дундзіць вяплавата». У літоўскай і латышскай мовах пасення чуоцца згукі санскрыту. І нашы продкі ім валодалі (палацкае слова «валода» перакладаецца так: мова).

Вялікі разбег імёнаў, якія паходзяць ад оніма Марыя: Маня, Манька, Мангюшка, Марыля, Маруся, Мар'ютка, Мар'ічка, Мар'ёха. Маруся – маё каханне ў чацвёртым класе латаўшчынскай школы. Самая балючая згадка пра Мар'ёху. Кажуць, што ў Прорвах яна жыла ў багатым доме. Здарылася нейкае няшчасце, Марыя страціла розум. Стала жабраваць, уся ў матырках, трантах. Чалавечы воплік мяняе імя: з Марыі – на Мар'ёху. Калі я пасвіў карову на бабышаўскіх канавах, пужаўся, заўважыўшы чорную Мар'ёху: яна, на ўзбочыне канавы седзячы, то кусала-смактала бяззубым ротам сухар, то ў лайне лавіла блох.

Назаву знаёмых людзей: Матэвуш, Марка з Буралому, Міколка-пазвончык з Лявонпаля. Розныя варыянты імёнаў паходзілі ад оніма Міхал: Міхалка, Міхалачка, Міхалюк, Міхась (з націскам на першым складзе слова). У Даўгінаве разам з дзядзем Віктарам хадзіў да Маруці Пальчэх запісаць на магнітафон песні. Першым разам яна была вясёлая, бо і кампанія сабралася на падхват чаркі. А 28 жніўня 1969 года запісаў яе галашэнні па маме. Марута была самотнай: «Адна асталася, як той кіёчак. Усе куты парожнія». Дзядзя Віктар спрабаваў узняць настрой, пра свае заляцанні пачаў казаць.

Марута тут жа яго асекла: «З галавой не дагаварыўся, то й да ног не сунься!» Ах, гэтыя мудрыя філосафы-самародкі!

На год раней, у 1968-м, я ў Лявонпалі запісаў на магнітафон народныя песні. Мае субяседнікі – Марыля Ціханаўна Кезік, якая нарадзілася ажно ў 1889 годзе пад Чэрасамі, і Вольга Амбросіўна Грэцкая, народжаная ў Рабечыне ў 1916 годзе. А ўспаміналі яны жніўныя, купальскія, восеньскія песні так суладна, быццам усё жыццё хата каля хаты жылі. Гучальны фальклор радніў людзей, песнямі творчыя асобы зліваліся ў адну сям'ю, нацыю.

(Заканчэнне будзе)

Драўляны ровар Вінуца

Фота Аляксандра АНІСЬКОВІЧА

Снежаны

6 – Мажэйка Зінаіда Якаўлеўна (1933, Орша), этнамузыкалаг, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1994), прэміі імя Б. Асаф'ева (Расія, 1991) – 75 гадоў з дня нараджэння.

8 – Махнач Аляксандр Сямёнавіч (1918, Узд. р-н – 2006), вучоны-геолаг, акадэмік НАН Беларусі, заслужаны дзеяч навукі Беларусі, ганаровы член Расійскай АН, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1972) – 90 гадоў з дня нараджэння.

10 – Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь (былая Урадавая; Мінск, 1933) – 75 гадоў з часу заснавання.

12 – Кірэнка Кастусь (Канстанцін Ціханавіч; 1918, Слаўгар. р-н – 1988), пісьменнік, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, Літаратурнай прэміі імя Я. Купалы (1964), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1972) – 90 гадоў з дня нараджэння.

Першы снег – на хрызантэмай куст

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

ЖЛОБІН – горад абласнога падпарадкавання, цэнтр Жлобінскага раёна, за 215 км ад Мінска. Ёсць прыстань на р. Дняпро, вузел чыгунак на Мінск, Гомель, Магілёў, Калінкавічы і аўтадарог на Бабруйск, Гомель, Рагачоў, Светлагорск. Упамінаецца з XV ст. як паселішча, падуладнае Хадкевічам. З сярэдзіны XVI ст. у Рэчыцкім павеце. З канца XVIII ст. мястэчка Рагачоўскай воласці. Сярод жылой забудовы вылучаўся замкавы комплекс, які ўзвышаўся над прырэчнай жылой зонай паселішча, на правым беразе Дняпра, за 100 м ад упадзення ў яго ручая Чорначка. У час вайны Івана III з яго зяцем, вялікім князем ВКЛ Аляксандрам разбураўся і далучаўся да Маскоўскай Русі, але пазней быў вернуты. У ліпені 1654 г. быў захоплены і спалены казакамі ўкраінскага гетмана І. Залатарэнкі. У 1790-м кароль Станіслаў Аўгуст выдаў прывілей на штотыднёвыя таргі і чаты-

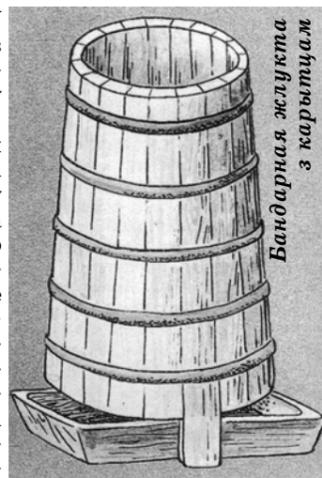
пажары. У 1880-м адзін з іх амаль цалкам знішчыў мястэчка. Страшныя былі вынікі пажару і ў 1889 г. За сваю гісторыю Жлобін акупоўваўся не толькі расійскімі і казацкімі войскамі, але і ваеннымі сіламі напалеонаўскай Францыі, панскай Польшчы і кайзераўскай і гітлераўскай Германіі. З 1925-га горад. У ім развіты лёгкая, металургічная, харчовая, будаўнічых матэрыялаў прамысловасці, сярод іх шырока вядомыя Жлобінская фабрыка штучнага футра, Жлобінская фабрыка інкрустацыі, Беларускі металургічны завод і інш.

Мястэчка Жлобін на мяжы XIX–XX стст.

ры гадавыя кірмашы ў Жлобіне, які быў уладаннем І. Халецкага. З 1818-га – мястэчка. У 1863 г. замест старэлага (1792) узведзены новы будынак Узвіжанскай царквы, дзейнічалі народнае вучылішча, 5 малітоўных школ, хлебазапасны магазін. З 1873 г. мястэчка ажывіла пракладзеная чыгунка па лініі Асіповічы–Гомель. Шмат нанеслі страт частыя

ЖЛУКТА – бандарная пасудзіна для запарвання бялізны. Была кадзепадобнай формы, прыкладна да 1 м у вышыню, звычайна на трох ножках (даўжэйшыя клёпкі). Бялізну ў ёй акуратна складвалі, перасыпаючы попелам (найлепшым лічыўся попел з бярозавых дрэў), потым залівалі кіпенем. Праз пэўны час ваду спускалі праз спецыяль-

Бандарная жлукта з карытцамі

ную адтуліну ў днішчы, а бялізну паласкалі ў свежай халоднай вадзе ў ночвах альбо ў балеі. Даўней, яшчэ і на пачатку XX ст., у асобных мясцінах выкарыстоўвалі архаічны від жлукты – кадаўб, утвораны са ствала дрэва, часамі без днішча (ставілі яго ў цэбар ці кадку). У некаторых рэгіёнах Беларусі жлукта ўжывалася і пасля другой паловы XX ст., да шырокага ўкаранення пральных машын.

ЖМЕНЯ – у свой час адзінка колькасці лёну, збожжа (зжатых каласоў). Метрычнае значэнне прыкладнае, адпавядае колькасці сцебля, што можна абхапіць жменямі за адзін раз.

«ЖМУРКІ» – старажытная дзіцячая гульня. Ёй захапляліся як у будыніне, так і на дварэ. Безумоўна, дзеці ў цёплую часіну любілі жмуркаваць на свежым паветры. На пачатку гульні той, хто жмурыўся ці плюшчыў, выкарыстоўваў розныя лічылькі («Адзін, два, тры, чатыры, пяць, іду схованых шукаць. Малайчына, хто добра схаваўся, дурань, хто лёгка папаўся»; запісана ў в. Янковічы Стаўбоўскага раёна). Пасля гэтага шукаецца расплюшчваў вочы і ішоў шукаць схованых; каго першага ён высочваў, той пасля заканчэння гэтага сеансу гульні вымушаны быў жмурыцца. Паколькі ў халодную пару года прыходзілася гуляць у хаце, то шукаўца цёмнай хусткай завязвалі вочы, і ён, расставіўшы рукі, намагаўся пералавіць усіх. Калі пакой быў прасторны, то астатнія гульцы з розных куткоў падавалі яму голасніск. Былі і розныя тэатралізаваныя віды гэтай гульні, якая адлюстравана асобнымі эпізодамі на палях сярэднявечных кніг.